

UD I NATUREN – BLIV EN NORDISK MEDBORGER

Social omsorg, friluftsliv og land- skabsnationalisme – en nordisk specialitet?

Af Niels Kayser Nielsen

Nationalisme er ikke kun noget, der foregår i hovederne på folk. Det handler også om erfaringer og kropslige oplevelser af frihed, ligeværd og tilhørsforhold. I de nordiske lande var en aktiv ferie- og fritidspolitik i mellemkrigstiden med til at fremme koblingen mellem socialt demokrati og nationalisme.

Denne artikel skal ses som en række betragtninger over tanken om, at et af nationalismens mange børn er det socialdemokratiske velfærdssamfund, som det udvikledes i Norden i det 20. århundredes første halvdel. Her blev demokratiet søgt udformet i en kombination af velfærdstænkning og samfundsintegration med en betydelig omsorg for og vægtlægning af de kropslige og biologiske behov. Denne befolkningsomsorg indebar bl.a. en fritidspolitik, der åbnede mulighed for, at den brede befolkning fik mere fritid, som i høj grad blev brugt til at opsøge naturen og landskabet og dermed tilegne sig det nationale land. Det dannede baggrund for en massenationalisme, som undertiden også betegnes som velfærdsnationalisme. Statsmagtens omsorg for befolkningen i socialpolitisk forstand var således medvirkende til at bane vej for en folkelig nationalisme, hvor den brede befolkning fik mulighed for ved selvsyn og egne erfaringer at tage nationens rum til sig.¹

Grundsynspunktet i det følgende er, at både nationalisme og demokrati skal udføres, og at begge dele lever af såvel den begrebslige og abstrakte almenhed, der knytter sig til dem som forestillede fællesskaber, som den personlige erfaring af og med dem begge, for så vidt som både nationalisme og demokrati kun realiseres ved, at folk – aktivt og handlende – selv tager del deri som singulære og kødelige væsener. Det er en grundtanke, at hverken nationalisme eller demokrati kan reduceres til en ide eller et mentalt forehavende.

Bag dette synspunkt gemmer der sig imidlertid en række problemer og tilsvarende behov for præciseringer og bestemmelser. Af overskuelighedsgrunde vil jeg belyse ideen om, at demokrati skal udføres, ved at tage fat i nogle indkredsninger af velfærdssamfundets forskellige typer samt af, hvorledes velfærdssamfundets medborgere har gjort brug af kropskulturen som led i en på en gang symbolsk og praktisk forståelse af og træning i demokratisk velfærdssamfundsmæssighed.

Demokrati, nationalisme og velfærd

Easias Tegnér's ofte citerede ord år 1833 om fattigvæsenet i Vaxjö stift og i videre perspektiv 1800-tallets Sverige, at årsagen til den materielle fremgang skyldtes "freden, vaccinen och potäterna", er ikke kun en kuriositet fra det 19. århundredes svenske selvopfattelse, men peger også på de materielle, herunder de kropslige, vilkårs betydning for samfundets fremgang. I Sverige resulterede dette i, at dødelighedsraten fra 1810 var lavere end fødselsraten, og at befolkningstallet næsten blev fordoblet i tiden mellem 1750 og 1900.

Helt tilbage i 1700-tallets økonomiske tænkning havde samfundsøkonomer været opmærksomme på, at befolkningens fysisk-kropslige levevilkår var af afgørende betydning for et samfunds velstand. Rigdommen sad i befolkningskroppen, forstået som borgernes produktivitetsevne. Spørgsmålet om "Menneskets Formerelse" spillede således en væsentlig rolle i det samfundsøkonomiske program, som fx Frederik Lützen fremlagde ca. 1760.² Selvom han som andre merkantilister og fysiokrater primært sigtede til rent kvantitative forhold i retning af en stor befolkningmængde, var kimen hermed lagt til en opfattelse, der betonede befolkningens sundhedstilstand; en tænkning som skulle få yderligere vind i sejlene i årene op mod 1800, hvor læger og folkeoplysere som Tode og Callisen talrige gange påpegede københavnernes usunde levevis.³

Imidlertid var det først i de to sidste tiår af 1800-tallet, at relationen mellem befolkningens fysiske tilstand og samfundsøkonomien for alvor blev et offentligt tema. Det var forårsaget af frygten for den usundhed, som hævdedes at gå i svang i storbyernes "bro-kvartaler" med en stor arbejderbefolkning, men var også forårsaget af erfaringer fra det "Unge Danmark" som fx i en ny by som Esbjerg.⁴

Overordnet set kan disse bekymringer ses som den foreløbigt sidste fase i et tredelt modernistisk udviklingsforløb. I 1700-tallet bekymrede man sig især om de civil-juridiske borger- og naturretigheder. 1800-tallet var

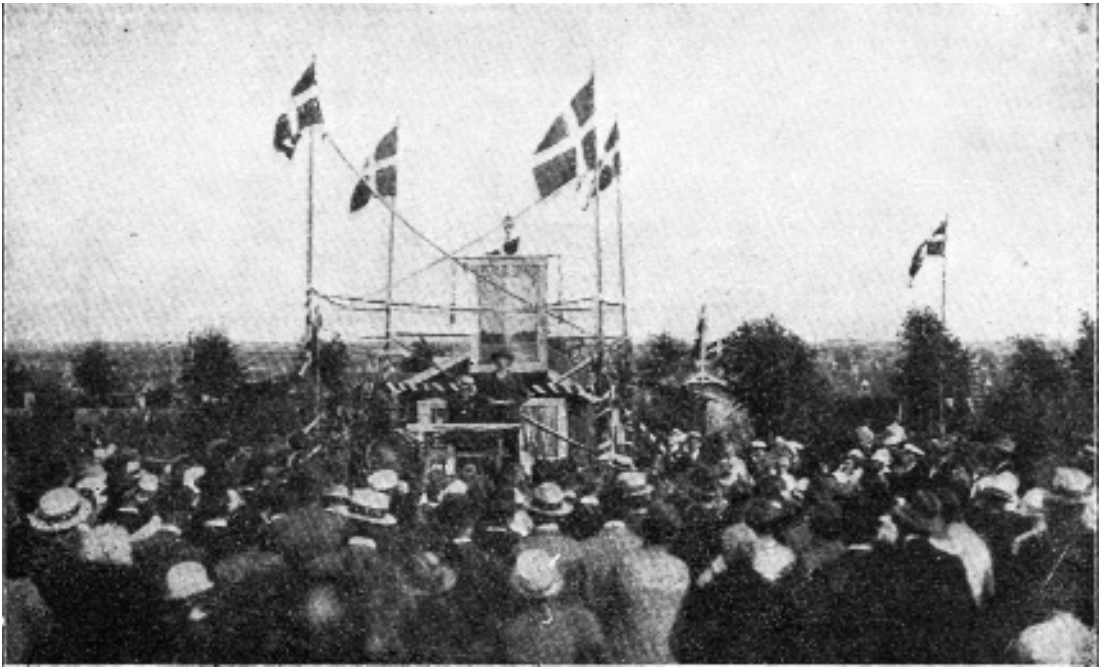
primært koncentreret om tilkæmpelse af politisk-demokratiske rettigheder. Denne tanke udvikledes på basis af en kultur-national opfattelse af folkets fælles rettigheder i kraft af folkelighed og dermed lighed, medens 1900-tallet gennemgående har været optaget af – på vidt forskellig vis rundt om i Europa – at udvikle demokratiet til ikke kun at være et politisk, men også et socialt anliggende.⁵ Denne bevægelse kan siges at have taget fart allerede i 1800-tallets slutning. Disse tre faser er kendetegnede af en samling om begreberne demos, respektive ethnos og oikos;⁶ i hvert sit århundrede.

Udviklingen henimod en omsorg for befolkningens fysiske ve og vel, som tog fart i 1800-årenes sidste tiår, rettedes i første omgang især mod de rent fysisk-materielle infrastrukturelle vilkår såsom sanitets- og kloakeringsproblemer, omsorg for rent drikkevand, hospitaler, nye boliger,⁷ men sociallovgivningskomplekset fra 1890'erne banede dog nye veje og udgjorde et kim til den velfærdsstatsideologi, som slog ud i fuldt flor i mellemkrigstiden.

Inden vi går over til en belysning heraf, kan der være grund til at kaste et nærmere blik på dels forskellige hovedtyper af forklaringer på velfærdsstatens opkomst, dels forskellige idealtyper af velfærdssystemer.

Velfærdstyper

Man skelner ofte mellem fire hovedtyper af forklaringer på velfærdsmodeller. Den første er af marxistisk og strukturfunktionalistisk observans og nært forbundet med forestillingen om modernisering i forbindelse med den overgang fra Gemeinschaft til Gesellschaft, der ledsager overgangen fra bondesamfund til industrisamfund, og som løbende også medfører en urbanisering med tilhørende overrivning af traditionelle sociale og kulturelle netværk. Her træder velfærdsstaten til som organisator af nye nødvendige funktioner, der dels tager sig af arbejdskraftens reproduktion, dels varetager diverse omsorgsfunktioner. Velfærdsstaten er med andre ord et nødvendigt

Nationalskjalden Jeppe Aakjær på scenen ved et kolonihavestævne i København kort efter 1. verdenskrig. I kolonihaverne fik arbejderne så at sige den nationale muld op under neglene. (Kolonihavebevægelsen i Danmark 1908-1933, 1933, s. 82)

resultat af økonomiske og sociale moderniseringsprocesser og de sociale problemer, disse medførte.

Den anden forklaringstype er primært politisk orienteret og finder begrundelsen i et mere voluntaristisk forhold, nemlig at betydningsfulde samfundsgrupper (in casu: arbejderklassen i alliance med først bønderne, siden mellemlagene) førte en social interessepolitik, der lod sig realisere som følge af gunstige politiske magtforhold. I Danmark kunne dette lade sig gøre allerede fra slutningen af 1800-tallet som følge af en politisk alliance mellem Socialdemokratiet og Venstre. Sidstnævnte partidannelse, der især repræsenterede gårdmændene, kunne gå med til socialreformer, idet de frygtede, at landarbejderne ellers ville flygte til byerne eller til Amerika.⁸

Den tredje forklaringstype kaldes undertiden en anarkisk forklaring,⁹ idet man finder, at velfærdsstaten skylder sin opkomst tilfældige og kontingente omstændigheder; at den så at sige sker ved et "uheld".

Den fjerde type kunne man i mangel af bedre kalde selvsvingsforklaringen, eller den institutionelle forklaringstype. Tanken er den, at når diverse socialreformatoriske institutioner en gang er blevet etableret, vokser de i omfang, idet de har deres egen indbyggede udviklingsdynamik. De nøjes ikke med at forvalte deres opgaver, men nærmer sig gradvis en tilstand, hvor der også er brug for at forvalte forvaltningen heraf. Velfærdsstaten kan altså ikke anskues som et resultat af udelukkende økonomiske samfundsforhold eller politiske magtkonstellationer, men udgør i sig selv en dynamisk størrelse med en egen udviklings- og påvirkningskapacitet.

Ser man nu på forskellige typer af velfærdssystemer kan man også her, som fx Richard Titmuss, siden Gösta Esping-Andersen, pege på en tre-fire stykker. Man kan således skelne mellem den såkaldte residualmodel, hvor staten blander sig minimalt, idet den sociale velfærd primært ses som et familiært og slægtstilknyttet projekt og dermed som et an-

liggende for det enkelte individ og dennes evt. sociale og økonomiske kapital. Modellen er liberalistisk i sin natur, og dens tilhængere finder, at der kun er grund til at hjælpe de svagest stillede; på baggrund af en behovsundersøgelse.

Overfor dette står en korporativ og social-konservativ forsikringsmodel, der ikke bygger på *laissez faire*-principper, men på tvungen socialforsikring, som imidlertid lader støtten være baseret på forskelle i indtægter.

Den tredje type er af universalistisk art og knytter til medborgerprincippet, dvs. at alle i princippet har adgang til støtte, dvs. ikke kun de svage og ringest stillede, men alle andre. Det er en central pointe i en sådan universalistisk tanke, at det almene princip forhindrer stigmatisering og fornedrelse i tilfælde af støttetildeling. Det må ikke være forbundet med skam at modtage sociale ydelser; derfor må retten hertil nødvendigvis også omfatte de bedrestillede.¹⁰ Denne type lader sig ubesværet forbinde med nationalismens anerkendelse af ligeværd for alle borgere i nationen. For det nationale medborgerskabs vedkommende skelnes der ikke mellem Jørgen Hattemager og Kong Salomon. Som vi skal se nedenfor, udgøres denne universalistiske model af to typer, som vi for nemheds skyld kan kalde en dansk/nordisk og en britisk.

Dansk, tysk eller engelsk?

Det danske velfærdsstatslige system kom imidlertid først i stand, efter at man i 1870'erne og 1880'erne havde overvejet henholdsvis en Bismarck'sk model og en dansk model. Den første – som Estrup allerede i 1875 var yderst optaget af – skulle være baseret på et tvunget selvforsikringsprincip, knyttet til den erhvervsmæssige status, og hvilede på en traditionalistisk ide om at garantere en tilvant levestandard. Den dansk-nationale model var derimod tænkt som en skattefinansieret ordning, der baserede sig på de synspunkter vedrørende skatteborgeren, som så dagens lys allerede med stænderforsamlingerne i 1830'erne.¹¹ Den sidste vej blev valgt, og dermed

blev kimen lagt til en velfærdsstat med et socialsikringssystem, forankret i den offentlige sektor, i modsætning til den Bismarck'ske og kontinentaleuropæiske socialforsikring, der var forankret i indbetalinger til selvstændige forsikringsanstalter med løndifferentierede bidrag dels fra forsikringstager, dels arbejdsgiver. Dvs. en socialforsikring, der ikke ser på forsikringstageren som *citoyen*, men som *Bürger*, dvs. et erhvervsaktivt medlem af en økonomisk samfundsklasse.

Overfor disse to principper udvikledes i Storbritannien i 1942 den såkaldte Beveridge-model, der udgør en mellemvej mellem den dansk/nordiske og den kontinentaleuropæiske.¹² Man udgik fra en kombination af selvforsikring med egen indbetaling samt bidrag fra arbejdsgiver og staten. Ligeledes udgik man fra, at kun de svagest stillede skulle hjælpes; og at de skulle hjælpes efter behovskriterier. Det indebar, at den svagest stillede del af befolkningen blev inddelt i seks kategorier, hvoraf visse sociale foranstaltninger såsom begravelseshjælp skulle omfatte alle kategorier, medens der for en lang række andre ydelser blev differentieret mellem de forskellige kategorier. Til gengæld var alle ydelser ensartede og universalistiske. Var man en gang kommet ind i den sociale varme, blev der ikke gjort forskel. Modellen er med andre ord en kombination af individualisme og kollektivism.¹³

I øvrigt lagde Beveridge-modellen ikke kun vægt på social(for)sikring i snæver forstand, men også på et storstilet uddannelses- og dan-nelsesprojekt. Med reference tilbage til den idealistiske engelske tradition fra sidst i 1800-tallet, anført af T. H. Green i Oxford, havde R.H. Tawney, der tilhørte en kreds af progressive historikere omfattende både Webb'erne, Hammond'erne og G.D.H. Cole, allerede i 1924 slået til lyd for "secondary education for all". Han fandt, at den politiske ligeberettigelse, der var opnået i 1800-tallet, nu skulle følges op af en social og uddannelsesmæssig.¹⁴ Det blev lovmæssigt stadfæstet i en Education Act af 1944 af den konservative regering, idet også Churchill – bl.a. betinget af et stærkt behov for at signalere borgfred – så med venlige

øjne på ideen. Tanken var, at der skulle ske en højnelse af såvel den uddannelsesmæssige som den sociale standard.

Det blev fulgt op af en National Health Act, vedtaget 1946 og implementeret 1948. Denne lov blev dog ikke så radikal i sin endelige udformning, som oprindeligt tiltænkt, idet de britiske læger nærede stor modvilje mod at indgå i et offentligt, kommunalt sundhedsvæsen; man nærede frygt for små honorarer.¹⁵

De sociale ydelser i Beveridge-modellen kunne ikke blive store, idet de måtte tage udgangspunkt i laveste fællesnævner, dvs. tage hensyn til hvad de dårligst stillede var i stand til at yde. Den danske model løste dette problem gennem fællesskabets bidrag via finansiering over skatten, hvilket på sigt åbnede mulighed for højere bidrag og højere ydelser.

Til gengæld var der i den danske model ikke en synlig relation mellem ydelse og bidrag, idet modellen udgik fra princippet: alle betaler til alle. Som Jørn Henrik Petersen har formuleret det: "Forbindelsen mellem velfærdsamfundets store roman og individernes mange små noveller eksisterer hverken i psykologisk, politisk eller økonomisk forstand".¹⁶ Den indbyggede risiko i denne udgave var, at man i kraft af usynligheden kunne føle sig fristet til at være ligeglad med sin egen præstation og sit eget samfundsmæssige bidrag: forsørget blev man i alle tilfælde, via det anonyme bidrag som skattebetalingen udgjorde.

Socialsikring og fritidsomsorg

Set i forhold til den videre udvikling i det 20. århundrede var det afgørende ved den nordiske model, at den åbnede for muligheden af, at socialsikringen ikke var snævert forbundet med det at være i arbejde og at være arbejdskraft. Også socialsikring i forhold til fritiden med henblik på udvikling af rigere åndsevner lå med andre ord beslutningstagerne på sinde. Og igen i universalistisk udgave. Dette problem skulle blive aktualiseret i løbet af det 20. århundrede, hvor det sociale demokrati begyndte at gøre sig gældende ved siden af det politiske. Socialsikringen drejede sig nu ikke

kun om borgeren som producent, men også som konsument – af forbrugsgoder fra det offentlige.

Blandt de første initiativer i den retning må påpeges de såkaldt kommunesocialistiske initiativer i århundredets to første tiår. Nogle velfærdsforskere går endda så vidt som til at argumentere for, at cæsuren mellem det politiske og det sociale demokrati skal placeres her.¹⁷ Ved siden af storbyerne: København, Aarhus og Odense, gjorde denne kommunesocialisme sig især gældende i det "Unge Danmarks" byer, fx i Esbjerg og Nakskov, hvor de socialdemokratiske kommunalbestyrelser nu tog initiativet til en række reformer, der ikke kun vedrørte hygiejnisk infrastruktur og arbejdskraftens reproduktion i snæver forstand, men også arbejderklassens samlede livsførelse: skolefaciliteter, grønne områder etc. Fritidens almene udformning begyndte at blive et centralt anliggende.¹⁸

På landsplan tog dette problem yderligere til med vedtagelsen 1919 af 3 x 8-systemet: arbejde, hvile og søvn. Langsomt, men sikkert trængte en demokratisk forvaltning af den del af arbejderens liv igennem, som ikke kun var ensbetydende med behovsdækning i fysisk-biologisk forstand, men også med uddannelse, dannelse og ånd som et demokratisk samfundsanliggende. De tider var forbi, hvor statsmagten alene skulle tilvejebringe en formel politisk lighed (magten var jo erobret); nu skulle der også sørges for social lighed og adgang til udvikling af de overskuds kræfter, som lå på den anden side af nødvendighedens rige. Den tid var inde, hvor velfærden kunne bestå i udvikling og forfinelse af både krop og sjæl. At nøjes med blot og bar udligning i forhold til borgerskabet, og at nøjes med ren og skær reproduktion af arbejdskraften ville være for lidt. Nu kunne man tillade sig at satse højere – men stadig på en sådan måde, at arbejderklassen havde de samme muligheder for at hævde sig på lige fod. Tiden var inde til det, der inden for velfærdsstatsforskningen går under betegnelsen "decommodification", dvs. en afvareliggørelse. Åndsudvikling og (ud)dannelse skulle afløse reproduktion og simpel,

biologisk behovsdækning, men samtidig indså man også kroppens og fysiske aktiviteters betydning for selvværd og identitet. Loven om arbejdstidsnedsættelsen af 1919 og den ferielovgivning, der i 1938 blev gennemført i både de nordiske lande og Storbritannien, skulle bane vej herfor. Den brede befolkning skulle have fritid og adgang til frisk luft – ikke kun af sundhedsmæssige hensyn, men også for at have fri- og råderum i det hele taget og dermed mulighed for selvstændighed og selvudvikling.

Denne tendens hænger sammen med Socialdemokratiets overgang fra partikularistisk interesseparti til “folkeparti” med samling omkring en national socialdemokratisme. Det blev en realitet i løbet af 1930’erne – i a) en form, som samtidig knyttede befolkningen til det nationalstatslige velfærdsprojekt; ikke i snæver reproduktiv henseende som arbejdskraft, men – universalistisk – ved at pukke på lige adgang til fritidsmuligheder og b) ved at understøtte initiativer der bidrog til at give arbejdere og funktionærer indtrykket af ikke at være degraderet til passive modtagere af socialsikring, men tværtimod sigtede mod at fremme og sikre virkestrang, initiativrigdom og selvstændighed – på kollektivets præmisser. Folk skulle være med til at danne sig selv, ved på den ene side at have fornemmelsen af ansvarlighed og initiativrigdom og ved på den anden side at have evnen til at indordne sig under almenvellets og fællesskabets præmisser. Visionen gik ud på at tilvejebringe en afstemt og harmonisk relation mellem individ og kollektiv – og mellem ånd og legeme.

Det fordrede, at man lagde vægt ikke kun på den givne, dannelsesmæssige kvalifikation som samfundsborger, men også på kvalifikationer der var knyttet til den enkelte samfundsborgers kropslige kapacitet og behov. Denne kunne bedst komme til udfoldelse i naturen, der følgelig blev gjort til et stort laboratorium for tilegnelse af sig selv som både autentisk individ, ligeværdig demokratisk medborger og national partshaver.¹⁹ Naturen og aktiviteterne heri blev således forbundet med både folk, demokrati og nation.

Norges nationaldag fejres med stor intensitet den 17. maj 1964. Denne dag samles nordmændene i nationaldragter – over hele landet og på tværs af klasseskel – og fejrer, at de i 1814 fik deres frihed fra Danmark.

(Foto: Arbejdermuseet/ABA)

Kropskultur og fritidsaktiviteter som national-demokratisk praksis

Tendensen gjorde sig gældende i alle de nordiske lande; vi ser på dem ét ad gangen og begynder i Norge.

Den socialdemokratiske kulturpolitik aftegnede sig da fra anden halvdel af 1930'erne i Norge som i de øvrige lande som en nationalt forbrødrende "frisk luft"-politik. Det offentlige: stat, amt og kommune overtog flere og flere af de opgaver, som de frivillige organisationer (herunder også arbejderbevægelsen) tidligere havde forestået. Det gjaldt social omsorg, underholdningstilbud, idræt, folkeoplysning og anden kulturel virksomhed. Ved slutningen af mellemkrigstiden havde de fleste nordmænd som resultat af en målbevidst folke-socialdemokratisk fritidspolitik mulighed for at tilfredsstille elementære behov for rekreation, friluftsliv og idræt.²⁰ Et sports- og fritidsliv liv i arbejderklassens tjeneste, som ellers havde været en hovedtanke i det norske Arbejderparti, blev nu mindre vigtigt end et moderne sports- og friluftsliv for hele folket. Tanken gik, som for Socialdemokratiet som helhed, i retning af at nedtone arbejderklassens interesser overfor staten og i stedet at arbejde for en bred folkelig organisering, med partiet som forvaltningsorgan for en politik, hvor statens og samfundets interesser var sammenfaldende, baseret på et normativ-etisk motiv om retfærdighed, dvs. alles deltagelse.²¹

Det blev tydeligt efter 1935, da det norske Arbejderpartis idrætspolitik efter overtagelsen af regeringsmagten ændrede kurs, så man satte sig på idræt for det norske "folk". Resultatet blev det store idrætsforlig i 1936 mellem Venstre og Arbejderpartiet, hvor Venstres partileder Mohwinckel talte varmt om arbejderidrætten og dens evne til at skabe glæde og sundhed. Som konsekvens af forliget mellem den borgerlige idræt og arbejderidrætten blev den organisatoriske tilknytning mellem arbejderidrætten og Arbejderpartiet ophævet. Det indbar nok, at AIF's medlemstal øgedes, men også at AIF mistede sit politiske særpræg. Det

partikularistiske klassestandpunkt blev nedtonet, og ved indgangen til krigen var idrætten i færd med at samle sig i ét, fælles-nationalt.²²

Arbejderklasseidrætten som sådan forsvandt og blev i stedet til arbejderbefolkningens idræt. AIF's kursændring var lig med et voldsomt skift: fra modkulturel opposition til hegemonisk samfundsintegration som led i et reform-teknokratisk folkehygiejneprojekt.²³ At den borgerlige idræt i Norge som i de andre nordiske lande var voldsomt nationalistisk – så nationalistisk at en samtidig iagttagelse som Wilhelm Keilhau kunne tale om en idrætsnationalisme som et nyt og stærkt træk af folkementaliteten – har nok også haft en afsmittende effekt på arbejderidrættens "folkenationalisering"; nedefra.²⁴

På den måde blev der ikke kun i Norge, men også i Danmark og Sverige etableret en sammenhæng mellem krop og bevægelse og en demokratisk national velfærdsidentitet. Typisk for denne nye form for national identitet var, at masserne i mangt og meget tilegnede sig det moderne demokratisk-nationale velfærdssamfund gennem friluftsliv, idræt og en sund livsførelse.²⁵ Det mindskede ikke den nationale følelse, tværtimod: den fik nye og flere agenter og aktivitetsområder, og disse aktiviteter revitaliserede nationalismen, da den atter tog fart ovenpå de mere internationalt orienterede 1920'ere. De københavnerbørn, der i 1930'erne – på socialdemokraten A.C. Meyers initiativ – kom på opfedning hos bønderne i provinsen i deres ferier, oplevede på og med deres kroppe og deres sanser nye sider af danskheden, der her blev et folkeligt friluftsliv. Klassekampen blev erstattet af søde gensidige drillierier, fedt flæsk og solskin (i det mindste i teorien). I alle vesteuropæiske lande har man set en integration af kapitalistisk lønarbejde og socialisme, men kun i Norden har man set en integration af industrielt lønarbejde og bondesamfundstraditioner²⁶ – ofte udmøntet i direkte kontakt på familiært plan.

Også i Sverige kom idræts- og fritidslivet i løbet af 1930'erne til at indgå i den nationale velfærdsstat. Om motiverne hertil er der delte

meninger i forskningen. Det er således gjort gældende, at den øgede statsstøtte hertil var en effekt af en intensiv satsning på idrætspladsbyggeriet fra Arbetslöshetskommissionens side og altså led i en økonomisk krisehjælp.²⁷ Andre er af den opfattelse, at socialdemokraternes nyvakte interesse først og fremmest var taktisk bestemt, idet man indså, at støtte til den populære idrætsbevægelse kunne være et godt politisk kort at have på hånden i bestræbelserne på en hegemonistisk "folkheims" politik af folke-national karakter.²⁸ Dvs. henholdsvis en strukturfunktionalistisk og politisk forklaringstype.

Ét af de mere betydningsfulde udslag af det velfærdspolitiske reformarbejde var nedsættelsen af Befolkningskommissionen i 1935, under ledelse af Gunnar Myrdal. Året forinden havde han og hustruen Alva Myrdal – den svenske pendant til ægteparret Hal og Bodil Koch i Danmark – udsendt debatskriftet *Kris i befolkningsfrågan*, hvor de slog til lyd for, at befolkningskvantitative og -kvalitative spørgsmål skulle forenes med forbedringer af folkesundheden, hvor bl.a. spørgsmålet om den rette kost kom ind i billedet.²⁹ I pagt hermed blev fx skolekøkkenet et laboratorium for demokratisk social-sundhed, hvor det var svært at sige, hvornår det sociale sluttede og det sundhedsmæssige begyndte.

Statsomsorgen for svenskernes kroppe kom også til udtryk i form af andre initiativer. Et af de synlige eksempler herpå var den store fritidsudstilling i Ystad sommeren 1936 – sandsynligvis verdens første – hvor Gregor Paulsen, som også havde været direktør for den berømte Stockholmsudstilling i Stockholm i 1930, kunne indvie en udstilling, der lagde vægt på campingliv, hobbyer, idræt og fritidsliv, folkeoplysning og fritidsboliger.³⁰

Befolkningskommissionen lagde vægt på en social reformånd, et ønske om et forbedret syn på staten med højere grad af legitimitet samt en videnskabeliggørelse af den politiske argumentation i form af en samfundsvidenskab, der med positivismen som videnskabelig garant satsede på almenlydige sandheder. Den spekulative og moralske argumentation

med dens partikularistiske hensyntagen til differentiering og undtagelse havde ikke meget at skulle have sagt i forhold til det positivistiske videnskabsideals krav om universalisme.

Den myrdalske videnskabelige reformånd, funderet i den social-økonomiske tankegang der går under navnet Stockholm-skolen, lå til grund for Socialdemokratiets efterkrigsprogram, det såkaldte 27-punktsprogrammet fra 1944, hvor det utvetydigt slås fast, at

“arbetskraften är den viktigaste av alla produktiva tillgånger. Vad som görs för att bereda bättre näringsförhållanden, höjd bostadsstandard och större grad av ekonomisk säkerhet åt dem som arbetar eller kommer att arbeta, är inte något som ‘belastar samhällsekonomin’. Det är i stället fråga om en investering för vinnande af ekonomiskt betydelsefulla syftemål.”³¹

Tydligere kan en strukturfunktionalistisk velfærdspolitik med vægten lagt på en keynesiansk-inspireret funktionel finanspolitik næppe formuleres. Tanken var, at økonomien skulle styrkes via sociale satsninger, der indebar en omfordeling, som øgede de fattigere kredsens konsumtionskraft.³²

Denne kombination af socialpolitik og sundhedspolitik blev især propageret af den svenske medicinalstyrelses generaldirektør Axel Hojer, der var en af arkitekterne bag den svenske kombination af social- og sundhedspolitik. Konkret blev ideerne søgt institutionaliseret med dannelsen af Hälsokommitten i 1945, der både betonedede den statslige omsorg for arbejdskraften og individets moralsk-sociale ansvar for at holde sig sund. Det skete samme år som Svenska Korporationsidrottsförbundet med rod i arbejdspladserne blev stiftet.³³ At helse befordrede arbejde og velstand blev et anerkendt motto i den svenske arbejderbevægelse. Som det hed sig i et programskrift med titlen *Arbetarrörelsen och folkhälsan* fra 1944:

“En socialt lagd medborgare har inte rätt att vara sjuk, så länge detta beror på honom själv.”

I Sverige har Volvo været et stærkt samlende symbol. Her et billede fra en Volvofabrik fra starten af 1960'erne. (Foto: Arbejdermuseet/ABA)

Man stod med andre ord til ansvar både over for sig selv, over for andre borgere og over for nationssamfundet som helhed. Men dette råb om kulturel modenhed og social-moralsk hjælp til selvhjælp mindede nu mest af alt om

at løbe en åben dør ind. Den menige svensker havde allerede taget sundhedstanken til sig i en massiv interesse for idræt, gymnastik og friluftsliv. Det svenske gymnastikforbund havde ved slutningen af 1. verdenskrig knap

8.000 medlemmer. Tyve år senere var man oppe på 160.000, således at man var den hurtigst voksende af alle svenske “folkrorelser”.

Kooperativa Forbundet, Jordbrukets Ungdomsforbund, Arbetarnas Bildningsförbund etc. organiserede villigt gymnastik og motionsaktiviteter som led i både en modernitetens individualiseringsproces og en indskoling i en ny national velfærdsidentitet.³⁴ Disse nye erfaringer blev lovmæssigt sat i system med bl.a. vedtagelsen i 1938 af den svenske ferielovgivning, der med socialminister Gustav Möllers ord skulle “udrydde et klassemærke”.³⁵ Det reorganiserede samfund bestod af borgere, der havde lyst og vilje til også at reorganisere krop og sanser, og som nu havde fået hjemlet lovmæssig ret til to ugers erfaring med en folkelig-demokratisk livsførelse; med telttur til en sø i Sveriges “underbara” natur.

Stat, amt og kommuner og den enkelte selv stod sammen om skabelsen af en ny på en gang svensk-national og social-demokratisk medborger, der hentede sin fornemmelse af identitet ved en ny velfærdsorganiseret kropsbevidsthed – og ved stemmesedlen på Per Albin Hansson. Statsministeren, som spillede bowling og dermed viste sig som både et moderne menneske og en folkelig kammerat, fremstod som “en helt vanlig människa” – primus inter pares.

På denne måde blev den svenske og nordiske natur både demokratiseret og massenationaliseret. Tilegnelsen af den nordiske natur var nu ikke længere kun et anliggende for det aristokrati og borgerskab, som havde råd og tid til at “tage på landet”. Det fik i sin tur også betydning for de nordiske nationers repræsentation i form af nationale hukommelsessteder. Som vi hernæst skal se på, var disse i høj grad ensbetydende med den nordiske natur og det nordiske landskab.

Nationalisme som enhed af tid og rum

Hovedideen med de følgende overvejelser er at gøre opmærksom på, at nationale mindes-

mærker og repræsentationer i Norden ofte har en fysisk og naturmæssig dimension, og at der er knyttet gøremål og handling hertil.

Bevares, også i Norden kender vi til andre former for repræsentationer af nationen og den nationale identitet, såsom flaget, pengesedler og mønter, frimærker, vittigheder.³⁶ Men i Norden flankeres disse visuelle repræsentationer af en gøremålstilegnelse af det nationale, derved at natur og landskab opfattes nationaliseret. Det der her sker, er en sammensmeltning af natur og historie, af geografi og historie – af tid og rum. Nationale mindesmærker er i Norden ikke kun – men også – historiske og dermed tidslige fænomener. Også rummet indgår som forum for national tilegnelse og, omvendt, markering af egen national identitet. Herved markerer Norden en særvej.

Det er nemlig en alment accepteret tanke inden for nationalismeforskningen, at nationalismen fra sin opkomst som -isme ca. 1800 mestendels har betjent sig af tidsdimensionen, når den skulle fastlægge det nationalt særlige. Benedict Anderson har påpeget forestillingen om samtidighed som en væsentlig del af nationskonstruktionen: man har en fornemmelse af at leve i den samme tid som de andre nationsborgere.³⁷ Samtidig har man i nationskonstruktionerne gjort flittig brug af historien og ment at have historien med sig, når man hævdede, at den nation, man tilhører, er ældgammel. Ælde synes at være en af nationalismens væsentligste byggestene. Men i Norden træder så altså også naturen og rumsdimensionen til. Her husker man ikke kun med bevidstheden, men også med kroppen, der inkorporerende fungerer kognitivt som både receptiv instans og udfører af nationale handlinger.³⁸

Homotopi og topofili

Det er en central pointe hos ikke mindst Ernest Gellner, at nationalismen hviler på et grundlag af homogenisering, standardisering og forskelsudviskning. Denne tanke har givetvis meget for sig i henseende til 1800-tallets behov herfor. Det var samfundsmæssigt hen-

sigtsmæssigt, at man i undervisnings-, uddannelsesmæssig, kommunikativ og sproglig henseende opererede med fællesnævnerne af mere eller mindre abstrakt grad. Gellner taler i den forbindelse om en "semiotisk" nationalisme.³⁹

Rigtigt nok, men stadig ikke nok. Skulle man nemlig fortsætte denne tankegang på det rumlige område, ville man nå frem til det overraskende resultat, at nationalismen især slog igennem i de abstrakte, almene og anonyme rum, der af bl.a. Marc Augé og den britiske kulturgeograf John Bale er blevet betegnet som *homotopi*.⁴⁰ Denne homotopi kommer bl.a. til udtryk i omfartsvejenes "tæppeland-skaber" og engroslagre, grillbarer, gågader, parkeringspladser, motorveje, supermarkeder, marinaer og lufthavnes glamourøse ingemandsland. De fremtræder alle som anonymiserede og afdifferentierede "non-places", som er ens verden over. De er dernæst, har Marc Augé påpeget, karakteriserede ved at være uden stedkvaliteter, dvs. de er relationsløse og historieløse.⁴¹

Overfor denne afdifferentiering kan man – med et begreb, der oprindeligt er anvendt af Gaston Bachelard i hans bog om "rummets poetik"⁴² – fremhæve begrebet *topofili*, dvs. kærligheden og tilhørsforholdet til bestemte steder og landskabstyper.⁴³ Dette er hos Bachelard knyttet til hans skelnen mellem den synlige og formelle æstetiske fantasi og den materielle fantasi, der er optaget af dybde og varighed.⁴⁴

Topofili kan i sagens natur ikke være af abstrakt karakter, men er altid forbundet med et bestemt sted og kun dette. Topofilien er stedlokaliseret. Dette er dens første og væsentligste egenskab. Stedsansen topofili er knyttet til den dimension ved rummet, som har med sted at gøre, dvs. med den dimension, som bevirker, at rummet ikke er rum i almenhed, men et unikt rum som ikke genfindes andre steder. Stedsansen er knyttet til et bestemt rums særegenhed. Stedsansen er altså ensbetydende med at have sans for steder: at kunne blive stemt og affektivt berørt i forhold til det pågældende sted.

Nationalisme og stedsans

Men hvad har nu dette med nationalisme at skaffe? Spørgsmålet om relationel og foranderlig identitet knyttet til steder vanskeliggør en opfattelse af national identitet som noget primordialistisk og givet, dvs. en objektiv nationalisme, hvad enten denne ses som etnisk eller "blodsbestemt". Stedsans har intet at beskaffe med etno-nationalisme og højreorienteret snak om nationalisme fra Arilds tid – eller i det mindste siden Gorm den Gamle. En sådan tanke er nøjagtig lige så abstrakt og stedløs som konstruktivismens påpraktning-ideer. Derimod lægges der op til national identitet som knyttet til sted og bevægelse, dvs. en permanent skabelses- og vedligeholdelsesproces, hvor man markerer et nationalt tilhørsforhold mere end national tilstand.⁴⁵ Dette tilhørsforhold er – som en første bestemmelse – baseret på glæden ved og fortro-ligheden med et sted.

Det er denne ekstrakvalitet ved rummet, som gør det til et sted, der er mulighedsbetin-gelsen for, at nationalisme og stedsans kan hænge sammen. Som den australske nations-historiker Paul James er inde på i sin bog *National Formation*, er nationalismen nok, som påpeget af Benedict Anderson, kendetegnet ved at være abstrakt fællesskab, men bygge-stenene hertil er rodfæstet i ansigt-til-ansigt relationer. James betegner dette som en før-moderne rest midt i moderniteten.⁴⁶ Dette synspunkt er måske nok at tage munden for fuld, idet det hviler på en antagelse om, at moderniteten ikke kender til stedsans og nærhedsrelationer. James nuancerer da også denne tanke ved at slå fast, at nationalismen som modernistisk foreteelse er centreret omkring tre dimensioner: krop, tid og rum. Det afgørende midt i det abstrakte fællesskab er med andre ord stadig rodfæstetheden; erfaringen af at have naboer og et sted at være.

Den amerikanske nationalismeforsker Walker Connor anfører i den forbindelse en række illustrative eksempler. Hvem andre end skotterne kan siges at have et legitimt krav på Skotland? Spørger han. Det samme gælder kashmirerne og Kashmir, flamlænderne og

Flandern, waliserne og Wales etc.⁴⁷ Anderledes udtrykt: det forekommer at være en selvfølgelighed, at letterne efter Sovjetunionens sammenbrud “valgte” Letland og ikke Uralbjergene eller Donbass-området i Ukraine som hjemsted.

Denne dimension ved nationalismen bliver endnu tydeligere i krigstilstande. Angriberne kan vælge at sætte ind mod et andet land af flere grunde: afstraffelse, griskhed, principlegitimering såsom religion, demokrati, menneskerettigheder etc. Forsvarerne derimod kæmper først og fremmest for deres hjemland. “Vi ved det godt”, betroede Stalin til Averell Harriman i september 1941, “de (det russiske folk) kæmper ikke for os (kommunistpartiet), men for Moder Rusland.”⁴⁸ Af samme grund udkæmpes de fleste krige som regel på et asymmetrisk grundlag, der giver den angrebne part et fortrin i legitimeringsøjemed. Nationalismen og dens ledsager i form af national identitet hviler på et fundament af topofili, men også på et element af forskelssættelse; en forskelssættelse som man ikke finder i den konturløse rumdimension. Som den norske kulturhistoriker Olav Christensen skriver:

“Det er en normal menneskelig foreteelse å knytte følelsesmæssige bånd til oppvekststed og lokal miljø, og dette affektive forholdet kan ved læring utvides til å gjelde større enheter som f.eks. en nasjon.”⁴⁹

Men samtidig er et nok så fortroligt sted ikke et rigtigt sted, hvis ikke det er tilegnet gøremålsagtigt. Nationalisme som stedsans bygger med andre ord i sidste instans på erfaring af at have stedforhold, tilegnet ved bevægelse. Nationalisme som postulat, eller ren idékonstruktion findes ikke, men må altid have en eller anden form for kulturel og eller social klangbund. Som Paul James har formuleret det, er et forestillet nationalt fællesskab ikke udetermineret.⁵⁰ Denne klangbund synes mest af alt at have med rumfornemmelse og tilhørsforhold at gøre, dvs. de følelser som bevirker, at ens land er mere end et territorium.

Officiel og folkelig nationalisme

Imidlertid må man også holde sig for øje, at der kan være tale om en nok så tydelig fordeling af henholdsvis den statslige og den folkelige nationale repræsentation. Hovedreglen er, at såkaldte statsnationer, dvs. lande, hvor staten allerede eksisterede inden nationalismen blev konstrueret i 1800-tallet, har et større og bredere “arkiv” at trække på. Her vil en officiel nationalisme, ofte martialsk centreret, være dominerende: konger, krige, slotte etc. kan fungere som monumentale mindesmærker, der repræsenterer med højstemt patos og krav om ærbødighed. Derimod vil nationsstater, dvs. lande hvor den nationale vækkelse kom før statsdannelsen, i mangel på officielle monumenter og institutioner oftere centrere sig om folkekultur og mere fredelige repræsentationer.⁵¹

Norden indtager i den forbindelse en mellemposition. Her har vi to gamle statsnationer (Sverige og Danmark) og to unge nationsstater (Norge og Finland) med hver sin tydelige vægtning – i overensstemmelse med ovenstående fordeling. Men billedet er alligevel mere grumset end som så med Norge som det mest typiske eksempel på en folkelig national repræsentation i form af landsbymuseer, folkløse, folkedragter etc., hvorimod Finland, hvor den nationale vækkelse i høj grad var et von oben-foretagende, ikke i samme udstrækning er nationalt repræsenteret af en folkekultur. Til gengæld har man satset kraftigt på lanceringen af særlige finske nationallandskaber med den berømte Imatra fors i spidsen, videre over skærgården til lapplandske elvdale.⁵²

På den anden side er det karakteristisk for Norden, at her er folkekulturen også i de to statsnationer blevet opfattet som en mere salonfähig national repræsentation end generelt i Europa. Den særlige dyrkelse af Dalarna med spillemænd og folkedragter som svenskhedens inkarnation adskiller sig radikalt fra både Kölner Dom, Hermansdenkmal og Sans Souci i Potsdam. Her er folket og landskabet i en helt anderledes grad i højsædet.

Ganske vist taler man i England om det ty-

piske "Elgar-landscape" i Somerset og Devon, men derudover repræsenteres den officielle britiske nationalisme i langt højere grad af British Museum, medens det i Sverige langt mere har været Dalarna med Falu-røde træhuse og dybe søer, Norrland med fjeld og vidsyn og i Danmark stranden, mellem hav og land, der er blevet udråbt til nationale ikoner. I overensstemmelse hermed er det i lige så høj grad folkefestpladser som Skamlingsbanken og Himmelbjerget som en dramatisk krigsnederlagsfest som Dybbøl Banke, der bruges som årlig samlingsplads, når man hylder juni-grundloven og dermed danskheden. De folkelige samlingspladser landet over er legio. Lokalhistorikeren Søren Manøe har undersøgt antallet og alderen af dem i den nordlige del af Ribe Amt og kan vise, at de ældste her går tilbage til omkring århundredskiftet 1900,⁵³ og at de siden da har været brugt som samlingspladser og mødestævner, hvor folk altså fysisk har sat hinanden stævne for at erfare det nationale demokrati; via sange, festtaler – og fortæring af mad og drikke. Nationalismen går ikke kun via hovedet, men også via maven.

I det hele taget synes landskabet og dets regionale variationer (jvf. ovenfor om Finland) at spille en væsentlig rolle for den nationale identifikation. Da Eilert Sundt i begyndelsen af 1850'erne begyndte at rejse Norge tyndt for at studere den norske folkekultur, var der stadig mange hvide pletter på Norgeskortet; i det mindste for akademikere og hovedstadsfolk. Nu blev fjeldvandring og tindebestigninger en modesag, som også Sundt tog del i. Begejstret skriver han til hustruen Nikoline:

"Hvilket fjernsyn! Under min fot slynget Lågen seg igjennem den dype, ofte rikt bebygde dal, og på den andre siden, mot nord sto Rondane på rad, mens Valdres- og Lomsfjellene utbredte sine snemasser over den vestlige horisont"⁵⁴

Det er en mand, som har været ude i naturen og ved selvsyn gjort sig norske erfaringer, der skriver sådan. Han har ikke bare tænkt på, men også kropsligt oplevet Norge. Det er

samtidig endnu et vidnesbyrd om, at i Norge er den nationale bevidsthed i så høj grad knyttet til landskabet og folkekulturen.

Stedtilknytningen er forbundet med de forskellige landskabelige variationsformer og evnen til at kunne identificere dem og identificere sig med dem. *Den svenske Läsebok för folkskolen*, med Artur Hazelius som en af de fornemste bidragsydere, udkom første gang i 1868 og udgjorde en guide til det svenske nationallandskab. Den kunne senere følges op af en børnebog som *Olles skidfärd* og Selma Lagerlöfs *Nils Holgersson-bog* om Sverige set i fugleflugtperspektiv med de muligheder et sådant samlet, kartografisk idealbillede-vue over Sverige indebar.⁵⁵ I 1990'erne var den kolossalt populære tv-udsendelse *Bingo Lotto* med til at skabe en lignende fortrolighed med Sveriges landskaber og yderste afkroge. Studieværten Leif "Loket" Olsson havde et intimt kendskab til Sveriges geografi og udnyttede dette, når seerne ringede ind for at deltage i gættekonkurrencerne. Her gled den officielle nationalisme-repræsentation over i en folkelig nationalisme. Den officielle kulturelle erindring forenedes her ubesværet med den kommunikative.

"De store steder" i Norden er med andre ord langt mere landskaber og rum at bevæge sig i end monumenter. Den stærke statuebevægelse, der var fremherskende overalt i Vesteuropa i sidste fjerdedel af 1800-tallet, satte sig ganske vist også spor i Norden, men i takt med nationalismens demokratisering, som i Norden også tog fart i denne periode, kunne bonden og det typiske danske, norske, finske og svenske landskab med nok så stor folkelig appel bruges som "lieux de memoire". Med sit tilbud om lige dele adspredelse og udfordring var landskabet velegnet til at fungere som nationalt symbol – og socialt rekreativrum. Det er derfor med en slet skjult tilfredshed, at Alva Myrdal i 1944 i bogen *Efterkrigsplanering* skriver, at i Storbritannien er der planer om, at de slotte og herresæder, som adelen alligevel ikke har råd til at vedligeholde, nu skal overgå til "National Holiday Centre Corporation" med henblik på feriefolkets

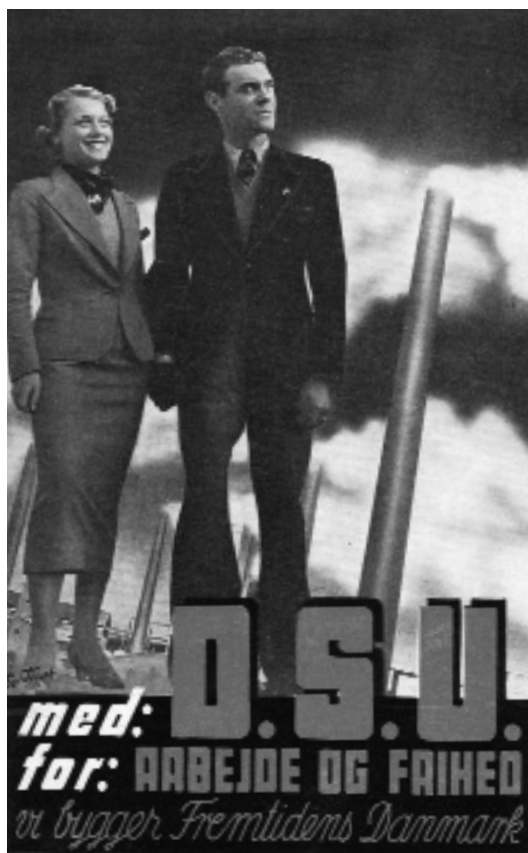

Folkets Park-bevægelsen er et særkende for Sverige. Parkerne blev et samlingssted for store dele af befolkningen. Stedet hvor man f.eks. gik i teater – her teatret i Nykroppa Folkets Park. (Ann Mari Engel: Teater i Folkets Park 1905-1980, 1982, s. 104)

fornøjelser og kursusvirksomhed. Sådan tænker en nordisk socialdemokrat.⁵⁶

Samtidig er denne brug af landskabet et godt eksempel på, at identitet aldrig kun er knyttet til en absolut og specifik lokalitet som sådan. Identiteten hviler snarere på et fundament af stedsans og topofili, dvs. på en evne til at blive stemt i forhold til et sted og et landskab, men dette fundament i sig selv er

ikke identitetsskabende. Der skal mere til. Identiteten har som forudsætning en sammen-smeltning af et fysisk og et mentalt landskab. Vi kan således ikke skille den kropslige bevægelse i et landskab fra de forestillinger, billeder og associationer i forhold til dette landskab, vi bærer rundt på. “Her og nu” er med andre ord sammenvævet med et “der og dengang”.⁵⁷

Danmarks socialdemokratiske Ungdoms bud på fremtidens Danmark anno 1938. (Arbejdermuseet/ABA)

Nationalisme på væggen

Én ting er imidlertid “de store steder” foreliggende som fysisk materialitet og fakticitet. Noget andet er, at disse historiske erindringssteder også er underlagt en national kulturel iscenesættelse, så de fremstår som autentiske. Lars Qvortrups undersøgelse af, hvorledes De fynske Alper gennem det 20. århundrede er blevet konstrueret som et nationalt klenodie i form af en omfattende landskabspleje, er her illustrativ.⁵⁸

Undersøgelserne af De fynske Alper vedrører imidlertid ikke kun dette sydfynske landskab som fysisk fakticitet, men også den maleriske repræsentation af det, som også har været underlagt en betydelig variation med

hensyn til den “rigtige” udgave af dette “ker-nedanske” område, ligesom en betydelig variation blandt kunsthistorikerne af, hvad der var/er det karakteristiske for fynbomalerne.⁵⁹ Når dette overhovedet har kunnet lade sig gøre, er årsagen, at i kunstens repræsentation af det nationale er man frit stillet til at sammenføre ellers disparate elementer, der er vidt forskellige i tid og rum.

Det nordiske landskabsmaleri fra 1800-tallet vidner herom. Det blev opdyrket først i Norge, siden i de øvrige lande. I Norge var det i 1840'erne, hvor den norske folkelige nationalisme for alvor tog fart, især Fjord- og Fjell-Norge, man var optaget af. De idylliske fiskerlejer på Sørlandet og Nordlandets barske steder fandt ikke plads i denne repræsentation af nationen Norge; i modsætning til fx J.C. Dahls Valdres-motiver, hvor det hører med til billedet, at J.C. Dahl måtte til Dresden og blive ven og nabo med Caspar David Friedrich for at opdage Norden.⁶⁰

Også i Danmark valgte man selektivt ud. I løbet af 1800-tallet kom heden mere og mere i fokus som et dansk nationalt længselslandskab, der kunne pumpes med betydning i retning af national identifikationsrepræsentation. Her dyrkede man, såvel litterært som male-risk, jordfarverne gul, brun og sort, der gav fornemmelse af både sted og jordbundethed. Samtidig havde heden karakter og fremstod som ejendommelig – i ordets begge betydninger. Her kunne man glemme sig i den stolte natur i bevidsthed om sit folk og sit land.⁶¹

I det 20. århundrede har malerkunsten også bidraget til en selvforståelse af svenskhed i velfærdsnationalismens tidsalder med en tydelig fastholdelse af svenskhedsstereotyper. Således var Sven X:et Erixsons billeder med deres portrætter af det organiserede, velordnede, men samtidigt hyggeligt-fortrolige, og flittige, arbejds-Sverige med til at fasttømre billedet af, at i folkhemmet stod det godt til.⁶²

I den forbindelse er det ikke uinteressant at efterspore, om denne type nationalt maleri også har haft folkelig gennemslagskraft. Her kan vi bl.a. forlade os på etnologen Eva Londos' undersøgelser af, hvad svenskerne har haft og

har hængende på væggene. Hun har også undersøgt, hvad de forskellige samfundslag kunne ønske sig at have hængende. Her viser det sig, at blandt erhvervsledere topper Anders Zorn, Bruno Liljefors og Carl Larsson, dvs. de tre store fra den klassiske svenske nationalromantik. I akademikerhjem er bl.a. Breughel og Rembrandt i spidsen, efterfulgt af bl.a. Skagensmalerne, Göteborgkoloristerne fra mellemkrigstiden og det klassiske moderne svenske maleri, repræsenteret af bl.a. Isaac Grünewald og Sigrid Hjertén. I arbejderhjemmet kunne man ønske sig *Mona Lisa* og *Nattevagten*, men i top ligger også billedet af Karl XII's ligfærd. Blandt funktionærerne genfinder man Sven Ljungbergs billede af Hjalmar Branting og det første arbejderministerium.⁶³ Den nationale repræsentation er således ikke totalt dominerende, men spiller en betydelig rolle. Her mødes den officielle nationalisme med den folkelige og kulturelle – under på-virkning af de særlige smags- og distinktionspræferencer, som gør sig gældende inden for det, som Bourdieu kalder kulturel kapital. Så langt, så godt.

Men det er i den forbindelse også vigtigt at hæfte sig ved, når man ser bort fra arbejderklassens autoritetstro præferencer for Karl XII og Hjalmar Branting, at de foretrukne motiver er landskabsmotiver. Som billeder er der tale om udpræget præsentative symboler, men motiverne er i de fleste tilfælde enten landskabsmotiver (urbane eller rurale) eller "almue"-motiver som Zorns Dalakullor og Liljefors' jagt- og vildmarksmotiver. Også her glider det fysiske og det mentale landskab sammen, men den nødvendige forudsætning herfor er stadig den kropslige erfaring af landskab, dvs. stedsans. Malerierne er med til at forme vores mentale landskab, men forudsætningen herfor er, at vi er stemte i forhold til landskabet.

Opsamling og konklusion

Fælles for de nordiske nationale repræsentationer, der er omtalt ovenfor – landskab, litteratur, museer og malerier – er, at de ikke forekommer at være tilfældige. Selv om nationa-

lismen er en konstruktion, er der ikke tale om en voluntaristisk konstruktion. De byggeklodser, der bruges i nationsbyggeriet, må imødekomme bestemte krav. Den nationale konstruktion er ikke forførelseskunst. Kun i ganske få tilfælde er der tale om en rent voluntaristisk nationalisering. Ganske vist kan den finske fennomanisme med dens sproskifte og personlige overgang fra svensk til finsk sprog og kultur – ofte med store personlige omkostninger – anskues sådan; ganske vist kan Jens Arup Seips opfattelse af nationalismen som vikarierende motiv også pege i den retning,⁶⁴ ligesom Ivar Aasens konstruktion af et norsk landsmål også kan. Men som det fremgår af det ovenfor fremførte, er en klangbund dog fornøden. Tilsvarende skal nationen bestandigt tilegnes, for at den skal kunne repræsenteres som nationalisme og tilsige borgere en national identitet. Denne nationale identitet skal igen og igen produceres og artikuleres via aktiv opslutning. Den kan ikke nøjes med at fremstå som kultur, men må også gøres til erfaring.

I denne erfaringstilegnelse og -vedligeholdelse af den nationale identitet er – i det mindste i Norden – rumdimensionen nødvendig som supplement til tidsdimensionen, hvis man vil forstå, hvorfor nationalismeprojektet er lykkedes og fortsat lykkes. Denne rumlige dimension synes at være en væsentlig byggesten i nationalismens suggestive kraft. Bevægelse som tilegnelse af det nationale rum er et såre vigtigt supplement til de nationale historiefortællinger.

Nationalismen har bestandigt måttet tage hensyn til kropslige funderede præferencer og erfaringer af et stedsmæssigt tilhørsforhold, ligesom nationalismens virkningshistorie også vidner om, at det nationale vedligeholdelsesarbejde inkluderer en erfaringsdimension, hvor man har og til stadighed får nationalismen under huden. Den har også mulighed for at tage hensyn til, at national identitet ikke er en egenskab, men en relation – og relationer er af kropslig og stedmæssig karakter. Modsat den objektive nationalisme vil man med en omskrivning af et Grundtvig-citat kunne sige

“Til et folk de alle høre, som sig gøre selv hertil”.

Sagt på en anden måde: nationalismens byggeklodser er ikke tilfældige, for ikke alle byggeklodser er lige gode. Skal de fungere, må de – i det mindste i Norden – have en udpræget rumlig karakter; med mulighed for en bevægelsesbefordret erfaringsmulighed af stedtilhørsforhold eller rumme en symbolsk dimension, der er præsentativ i sin art, og som samtidig har referencer til det nordiske bevægelsesrum. De martialske og statsnationale “lieux de mémoire” må selv i de to gamle statsnationer Danmark og Sverige flankeres af færden i folkelige landskabsrum, hvor den demokratiske nationalist med hud og hår kan erfare sig selv som ligeværdig borger i et samfund. Ikke mindst af den grund var ferielovgivningen i de nordiske lande i 1930’erne så vigtig.

Noter

1. Kayser Nielsen, 2003a.
2. Oxenbøll, 1977, s. 59f.
3. Mellemsgaard, 1998.
4. Lauridsen, 1996.
5. Marshall, 1950.
6. Kayser Nielsen, 2002.
7. Nüchel Thomsen, 1963 og Porter, 1999, s. 99.
8. Goul Andersen, 1998, s. 118.
9. Goul Andersen, 1998, s. 114.
10. Kolstrup, 1998, s. 49.
11. Petersen, 1996, s. 42ff.
12. Wium Olesen, 1998.
13. Petersen, 1996, s. 44.
14. Heater, 1990, s. 100.
15. Porter, 1999, s. 217.
16. Petersen, 1996, s. 45f.
17. Kolstrup, 1998.
18. de Coninck-Smith, 2000.
19. Frykman, 1993.
20. Hodne, 1995, s. 212.
21. Slagstad, 1998, s. 212.
22. Pryser, 1988, s. 169ff.
23. Slagstad, 1998, s. 215.
24. Angell, 1994, s. 129ff.
25. Kayser Nielsen, 1997.
26. Kettunen, 1997, s. 159.
27. Pålbrandt, 1977, s. 76ff.

28. Franzén, 1995, s. 16f.
29. Palmblad og Eriksson, 1995.
30. Nilsson, 1994.
31. Her citeret fra Palmblad og Eriksson, 1995, s. 36.
32. Arvidsson, Bemtsson og Dencik, 1994, s. 152.
33. Eriksson, 1985.
34. Frykman, 1993, s. 175.
35. Hellstrom, 1994, s. 71.
36. Gundelach, 2000.
37. Anderson, 1991.
38. Connerton, 1996, s. 72, 88.
39. Gellner, 1994.
40. Bale, 1991.
41. Augé, 1995, s. 77f.
42. Bachelard, 1987, s. 25.
43. Bale, 1993, s. 64ff.
44. Bachelard m.fl., s. 21ff.
45. Handler, 1994.
46. James, 1998.
47. i Connor, 2001.
48. Connor, 2001, s. 59.
49. Christensen, 1998, s. 60f.
50. James, 1996, s. 7.
51. Hettne, Sörlin og Østergård, 1998, s. 291ff.
52. Kayser Nielsen, 2003b.
53. Manøe, 1999.
54. Stenseth, 2000, s. 127.
55. Elenius, 2002.
56. Myrdal, 1944, s. 106.
57. Löfgren, 1997, s. 35.
58. Qvortrup, 1997.
59. Guldberg, 1997.
60. Gunnarsson, 1998, s. 89.
61. Nørregaard-Nielsen, 1997.
62. Kayser Nielsen, 1995.
63. Londos, 1993, s. 127.
64. Seip, 1974.

Litteratur

- Anderson, Benedict (1991): *Imagined Communities*. London og New York, Verso.
- Angell, Svein Ivar (1994): Fra splid til nasjonal integrasjon. Norsk nasjonalisme i mellomkrigstida. KULTs skriftserie nr. 29. Oslo, Norges Forskningsråd.
- Arup Seip, Jens (1974): *Fra embedsmannsstat til ett-partistat og andre essays*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Arvidsson, Håkan, Lennart Berntsson og Lars Dencik (1994): *Modernisering och välfärd – om stat, individ och civilt samhälle i Sverige*, Stockholm.; City University Press.
- Augé, Marc (1995): *Non-Places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London, Verso.

- Bachelard, Gaston (1987): *Poetik des Raumes*. Frankfurt am Main.; Fischer (1957).
- Bachelard, Gaston u. a: *Vattnet och drömmarna*. Stockholm, Skarabé.
- Bale, John (1991): "Homotopia? The Sameness of Sports Places". Paper presented at the IAAC seminar: Räumliche Dimensionen von Bewegungskultur und soziale Identität. Odense Universitet, august 1991.
- Bale, John (1993): *Sport, Space and the City*. London, Routledge.
- Christensen, Olav (1998): En nasjonal identitet tar form, in: Øystein Sørensen (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. Oslo, Ad Notam Gyldendal.
- Coninck-Smith, Ning de (2000): *For barnets skyld. Byen, skolen og barndommen 1880-1914*. København, Gyldendal.
- Connerton, Paul (1996): *How Societies Remember*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Connor, Walker (2001): Homelands in a World of States, in: Montserrat Guibernau og John Hutchinson (red.): *Understanding Nationalism*. Cambridge, Polity.
- Elenius, Lars (2002): Selma Lagerlöf och Norrland: nationella idealbilder i Nils Holgerssons underbara resa, in: Ann-Katrin Hatje (red.): *Sekelskiftets utmaningar. Essäer om välfärd; utbildning och nationell identitet vid sekelskiftet 1900*. Stockholm, Carlsson.
- Eriksson, Rune (1985): *Arv att förvalta. Friskt framåt*, Stockholm, Svenska Korporationsidrottsförbundet.
- Franzén, Mats (1995): "Sporten, ungdomen og folkhemmets begynnelse", in: *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* nr. 61-62 (1995).
- Frykman, Jonas (1993): "Nationella ord och handlingar", in: Billy Ehn, Jonas Frykman og Orvar Löfgren (red.): *Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar*, Stockholm, Natur och kultur.
- Gellner, Ernest (1994): Nations and Nationalism, in: Øystein Sørensen (red.): *Nordic Paths to National Identity in the Nineteenth Century*. Oslo, KULT.
- Goul Andersen, Jørgen (1998): "Velfærdens veje i komparativt perspektiv", in: *Den jyske Historiker* nr. 82, Den nationale velfærd?
- Guldberg, Jörn (1997): Malere, håndværkere, bønder og borgere, in: Jörn Guldberg og Lars Qvortrup: *Fynboernes natur*. Odense, Odense Universitetsforlag.
- Gundelach, Peter (2000): Joking Relationships and National Identity in Scandinavia, in: *Acta Sociologica* 2000.
- Handler, Richard (1994): Is "Identity" a Useful Cross-Cultural Concept? in: John Gillis (red.): *Commemorations. The Politics of National Identity*. Princeton, Princeton University Press.
- Heater, Derek (1990): *Citizenship. The Civic Ideal in World History, Politics and Education*. London og New York, Longman.
- Hellström, Hans (1994): *Kultur, arbete, tid*, Stockholm, Carlsson.
- Hettne, Björn, Sverker Sörlin og Uffe Østergård (1998): *Den globala nationalismen. Nationalstatens historia och framtid*. Stockholm, SNS.
- Hodne, Ømulf (1995): *Idrett og fritid. En mellomkrigsstudie i norsk idrettskultur*, Oslo, Novus.
- James, Paul (1996): *Nation Formation. Towards a Theory of Abstract Community*. London et al.; Sage Publications.
- Kayser Nielsen, Niels (1995): Svensk malerkunst 1900-1940 – et led i forsvenskningen af Sverige, in: *Kulturella perspektiv*, vol. 4, nr. 2.
- Kayser Nielsen, Niels (1997): "Welfare Nationalism? Comparative aspects of the relation between sport and nationalism in Scandinavia in the inter-war years", in: *The Sports Historian* nr. 17: 2 (1997).
- Kayser Nielsen, Niels (2002): Demos, ethnos, oikos – en nordisk historie fra mellemkrigstiden, in: *Scandia* bd. 68, hæfte 2 (2002).
- Kayser Nielsen, Niels (2003): Nationalismens rumsdimension i Norden – eller om att minnas med kroppen, in: *Historisk Tidskrift för Finland* 2003 nr. 2.
- Kayser Nielsen, Niels (2003b): New Year in Nämpnäs – on Nationalism and Sensuous Holidays in Finland, in: *Tourist Studies* 2003 nr. 2.
- Kettunen, Pauli (1997): "The society of virtuous circles", in: Pauli Kettunen og Hanna Eskola (red.): *Models, Modernity and the Myrdals*. Helsingfors, Renvall Institute Publications nr. 8.
- Kolstrup, Søren (1998): "Den tidlige danske velfærdsstat i komparativt perspektiv", in: *Den jyske Historiker* nr. 82: Den nationale velfærd?
- Lauridsen, John T. (1996): *Oscar Bruun. Læge i pionertidens Esbjerg*. Skriftrække B nr. 16, Esbjerg, Esbjerg Byhistoriske Arkiv.
- Londos, Eva (1993): *Uppåt väggarna i svenska hem. En etnologisk studie i bildbruk*. Stockholm, Carlsson.
- Löfgren, Orvar (1997): Att ta plats: rummets och rörelsens pedagogik, in: Gunnar Alsmark (red): *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum*. Lund, Studentlitteratur.
- Manøe, Søren (1999): Folkemøder og samlingssteder, in: Olga Pedersen m. fl. (red.): *Folk og Folkestyre i 150 år*. Ribe: Ribe Amts lokalarkiver og Historisk Samfund for Ribe Amt.
- Marshall, T. H. (1950): *Citizenship and Social Class and Other Essays*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Mellempgaard, Signe (1998): *Kroppens natur, Sundhedsoplysning og naturidealer i 250 år*, København, Museum Tusulanum.
- Myrdal, Alva (1944): *Efterkrigsplanering*. Stockholm, Para Pacem.
- Nilsson, Jan Olof (1994): Man måste härda sig, in:

Anders Linde-Laursen og Jan Olof Nilsson (red.):

Möjligheternas landskap. Nordiska kulturanalyser, Stockholm og København, Nordisk ministerråd.

· Nüchel Thomsen, Birgit (1963): "Sociale og hygiejniske tilstande 1861-1909", in: Vagn Dybdahl (red.): *Sundhed og sygdom mens Aarhus blev stor*, Aarhus, Erhvervsarkivet.

· Nørregård-Nielsen, Hans Edvard (1997): *Hedebilleder. Katalog "Lyngen blomstrer for natmandsfolk og malere"*. Silkeborg, Kunstcentret Silkeborg Bad.

· Olsson, Gunnel (2003): *Mellen Rum*. Stockholm og Stahag, Brotus Östlings Bokförlag Symposion.

· Oxenböll, Erik (1977): *Dansk økonomisk tænkning 1700-1770*, København, Akademisk forlag.

· Palmblad, Eva og Bengt Erik Eriksson (1995): *Kropp och politik. Hälsouppllysning som samhällsspegel från 30- till 90-tal*, Stockholm, Carlsson.

· Petersen, Jørn Henrik (1996): *Vandringer i velfærdsstaten. 11 bidrag om velfærdsstatens legitimitet*, Odense, Odense Universitetsforlag.

· Porter, Dorothy (1999): *Health, Civilization and the State. A history of public health from ancient to modern times*, London og New York, Routledge.

· Pryser, Tore (1988): Klassen og nasjonen 1935-1946, in: Edvard Bull m. fl. (red.): *Arbeiderbevegelsens historie i Norge* bd. 4. Oslo, Tiden Norsk Forlag.

· Pålbrandt, Rolf (1977): *Arbetarrörelsen och idrotten 1919-1939*. Uppsala, Studia Historica Uppsaliensa 91.

· Qvortrup, Lars (1997): Svanninge Bakker og De Fynske Alper, in: Jørn Guldborg og Lars Qvortrup: *Fynboernes natur*. Odense, Odense Universitetsforlag.

· Slagstad, Rune (1998): *De nasjonale strateger*. Oslo, Pax.

· Stenseth, Bodil (2000): *Eilert Sundt og det Norge han fant*. Oslo, Gyldendal.

· Wium Olesen, Niels (1998): Planer for velfærd.

Sammenlignende studie af de nordvesteuropæiske demokratiers efterkrigsprogrammer, in: *Den jyske Historiker* nr. 82: Den nationale velfærd?

Abstract

Niels Kayser Nielsen: Out in nature – be a Nordic fellow citizen. Social welfare, outdoor life and landscape nationalism – a Nordic speciality?, *Arbejderhistorie* 2/2005, p. 29-48.

This article argues that in the Nordic countries in the 20th century there was a close relationship between democracy and nationalism, where the principle of equality between citizens was concretized in the pursuit of a politics of active leisure. Here one could experience on one's own body what it meant to be a citizen in a welfare state and at the same time be an equal member of a nation. The traditional differentiation between a political and a cultural nationalism had to be superseded, it is argued, by a nationalism that rested upon activity, with a practical aim and a concrete experience of belonging to a place. Democracy and nationalism is thus seen, in other words, also as a bodily and sensuous matter; and not just purely a phenomenon of consciousness.

Niels Kayser Nielsen

Cand.mag. og ph.d.

Lektor ved Historisk Afdeling, Aarhus Universitet

Tlf. 89 42 20 20

hisnkn@hum.au.dk